

Prof. dr hab. Marek Smolak
Zakład Teorii i Filozofii Prawa
Wydział Prawa i Administracji
UAM w Poznaniu

Poznań, 5.01. 2026 r.

Recenzja dorobku naukowego dr Moniki Zalewskiej w związku z wszczęciem postępowania o nadanie stopnia naukowego dr habilitowanego

1. Komisja Uniwersytetu Łódzkiego ds. spraw stopni naukowych w dyscyplinie nauki prawne na podstawie art. 221 ust. 5 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 574 ze zm.) oraz na podstawie swego postanowienia nr 41/ST/2025 z dnia 24 października 2025 r. powołała mnie, w postępowaniu w sprawie nadania Pani dr Monice Zalewskiej stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie nauki prawne w skład komisji habilitacyjnej w charakterze recenzenta. Na podstawie powyższych powołań, po zapoznaniu się z jej dorobkiem naukowym oraz pozostałymi osiągnięciami zawodowymi, stwierdzam, że zgodnie z wymaganiami określonymi w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, dr Monika Zalewska:

1. posiada stopień naukowy doktora nauk prawnych;
2. posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym: 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit.a.;
3. wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia, przedstawiam opinię, w której stwierdzam, że dr Monika Zalewska spełnia wymogi określone w art. 219 ust. 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Recenzja składa się z dwóch części. W części pierwszej oceniam dorobek naukowy dr Moniki Zalewskiej mając na uwadze kryterium ustawowe jakim jest znaczny wkład habilitanta w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz wykazywanie się istotną aktywnością naukową lub artystyczną.

W części drugiej oceniam monografię zat. *A Dynamic Approach to Hans Kelsen's General Theory of Norms*. Hart, Oxford, London, New York, New Delhi, Sydney 2024 r. (s.181), przedstawionej jako osiągnięcie naukowe warunkujące ubieganie się o stopień doktora habilitowanego.

2.1. Ocena dorobku naukowego

Dr Monika Zalewska podejmowała badania naukowe w dwóch obszarach: filozoficznoprawnej refleksji nad zrównoważonym rozwojem, ze szczególnym uwzględnieniem dostępu do wody jako podstawowego dobra wspólnego oraz teorią prawa Hansa Kelsena. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że podstawowym dorobkiem naukowym dr Moniki Zalewskiej jest ten związany z teorią prawa Hansa Kelsena, zaś zainteresowania prawną ochroną zasobów wodnych mają charakter poboczny.

Przechodząc do charakterystyki pierwszego z wymienionych obszarów badań to należy podkreślić, iż efektywność prawnej ochrony środowiska, wiąże dr Monika Zalewska z rolą sędziów i ich postrzeganiem problemów ekologicznych. Jej zdaniem, jedną z głównych przeszkód skutecznej ochrony prawnej zasobów wodnych nie jest prawo materialne, lecz mentalność sędziów, którzy często hołdując formalizmowi nie dostrzegają doniosłości zachowania zasobów wodnych dla przyszłych pokoleń.

Odwołując się do teorii sprawiedliwości Johna Rawlsa, dr Monika Zalewska zaproponowała przyjęcie nowego ujęcia stosowania prawa ochrony środowiska, które systemowo włączałoby perspektywę długoterminową a nie tylko teraźniejszą, w ramach której argumentacja prawnicza mocno byłaby wspierana argumentacją ekologiczną. Przyjęcie przez sędziów, rawlsowskiej idei zasłony niewiedzy oraz sytuacji pierwotnej pozwoliłoby im na takie podejmowanie decyzji na podstawie, których nie można byłoby im zarzucić, że pozostają głusi na prawo przyszłych pokoleń do czystego środowiska naturalnego. Takie podejście wiąże się z postulatem sformułowanym przez dr Monikę Zalewską, by świadomością doniosłości ochrony zasobów wód objąć jak najszersze grupy społeczne. Bez uświadomienia sobie faktu, iż ochrona wód jest zagadnieniem wielopoziomowym i interdyscyplinarnym, skuteczność jej ochrony będzie mocno ograniczona. Zdaniem dr Moniki Zalewskiej, efektywna ochrona przyrody wymaga nie tylko skutecznego stosowania regulacji prawnych, zmiany postaw sędziów, ale również zmiany całej kultury prawnej szeroko pojętej wspólnoty prawników. Swoje przemyślenia w tym zakresie zawarła w artykule zatytułowanym: *The new dimension in judicial decisions for acceleration of water resources and biosphere sustainability, Ecohydrology & Hydrobiology*, <https://doi.org/10.1016/j.ecohyd.2024.01.007>.

Prowadzone przez dr Monikę Zalewską analizy nie koncentrują się li tylko na wąsko zakreślonych czynnikach poznawczych czy społecznych, ale również na statusie prawnym wody jako dobra wspólnego. Dr Monika Zalewska wskazuje w swych opracowaniach na mechanizmy prawne i instytucjonalne, które służyłyby sprawiedliwej dystrybucji zasobów wodnych, w sytuacji występowania konfliktów między zasadą suwerenności a odpowiedzialnością za dobra wspólne ludzkości. Ten tok myślenia sprawił, że dr Monika Zalewska wykorzystwała kategorie habermasowskie do zbadania korelacji między efektywnością ekologiczną a wartościami demokratycznymi. To właśnie na podstawie teorii demokracji deliberatywnej Jürgena Habermasa

powstał artykuł zatytułowany *The New Dimension in Judicial Decisions for Acceleration of Water Resources and Biosphere Sustainability*, opublikowanym w czasopiśmie *Ecohydrology & Hydrobiology*.

Jednak zdecydowaną większość swojej aktywności badawczej dr Monika Zalewska poświęciła teorii prawa Hansa Kelsena. Oczywiście powstaje pytanie czy warto było, ale pewnie tak jak w przypadku wielkich filozofów pokroju Arystotelesa, I. Kanta czy D. Hume'a odkrywanie nowych wątków i dalszych inspiracji u tych wielkich postaci filozofii nigdy nie ma swego końca.

Jak się wydaje zainteresowania badawcze dr Moniki Zalewskiej dorobkiem naukowym Hansa Kelsena można podzielić na trzy okresy. W pierwszym z nich zajęła się problemem zachowania występującym u Hansa Kelsena. Swoje ustalenia zawarła w takich opracowaniach jak: *Problem zachowania w normatywizmie Hansa Kelsena*, *Objectivity and Hans Kelsen's Concept of Imputation*, *Causality of Imputation* czy *Gunman Situation, Vicious Circle nad Pure Theory of Law*.

W drugim okresie zainteresowania badawcze dr Moniki Zalewskiej koncentrowały się wokół metodologii zaproponowanej przez Hansa Kelsena. To w tym okresie zauważyła, że co prawda rozdział bytu i powinności został zachowany to jednak filozoficzne tło jego koncepcji uległo przeobrażeniom. Swoje ustalenia zawarła w takich opracowaniach jak: *The Basic Norm at the Time of the Revolution* oraz *Kelsen's Rejection of Logic in General Theory of Norms and its Impact on his Legal Science Project*.

W ostatnim okresie swoich zainteresowań badawczych dr Monika Zalewska zwróciła uwagę na sposoby odczytania dorobku naukowego Hansa Kelsena z perspektywy współczesnych osiągnięć teorii prawa zwłaszcza metafizyki prawa. Zaowocowało to nowymi opracowaniami. Do nich m.in. należą: *Network or Stufenbau*, *Imputation as a supervenience in the General Theory of Norms*, *Empowerment and the Act of Will in Hans Kelsen's General Theory of Norms*, oraz wraz z Carsenem Heidemannem artykuł *Grundnorm and Grounding A modern Metaphysics for Hans Kelsen's Pure Theory?* Te ostatnie fascynacje naukowe dr Moniki Zalewskiej doprowadziły ją do nowego odczytania ostatniej książki Hansa Kelsena tj. *Ogólnej Teorii Norm*.

2.2. Charakterystyka monografii

Za swoje największe osiągnięcie dr M. Zalewska uważa książkę zatytułowaną *A Dynamic Approach to Hans Kelsen's General Theory of Norms*. Hart, Oxford, London, New York, New Delhi, Sydney 2024 r. s. 181. Jak podkreśla Autorka, książka zawiera oryginalną reinterpretację idei zawartych w pośmiertnie wydanej książce Hansa Kelsena. Podstawowym pytaniem jakie postawiła w książce dr Monika Zalewska jest pytanie o to, w jakim zakresie ustalenia autora *Czystej Teorii Prawa* pozostają aktualne i czy cały czas posiadają silną moc eksplanacyjną.

Jak podkreśla Autorka wiele analiz czystej teorii prawa pozostają analizami uproszczonymi tj. takimi które łączyły fundamentalne ustalenia takie jak dynamiczna struktura prawa, konstrukcja norm sprzężonych z ideami, których Hans Kelsen nigdy nie sformułował. Ponadto, zdaniem dr Moniki Zalewskiej w oparciu o neokantyzm dostrzegł Hans Kelsen w naturze prawa to, co niektórzy dostrzegają jedynie w oparciu o myślenie intuicyjne. To wtedy tj. w latach 40-tych ubiegłego wieku Hans Kelsen wskazał podstawy rdzeń swojej myśli: metodologia nauk prawnych opiera się na grze językowej, w której zakłada się ścisłą separację bytu i powinności, a normy powinny być analizowane wyłącznie w sferze powinności.

Niewątpliwie normatywizm Hansa Kelsena jest nadal inspirujący dla nowych pokoleń prawników. Podobnie ma się rzecz z koncepcją Normy Podstawowej. Jednak zdaniem wielu teoretyków prawa powyższe koncepcje nie przystają do wyzwań jakie stoją przed teorią prawa XXI wieku. Do współczesnych wyzwań teorii prawa Autorka zalicza takie zjawiska jak: złożoność relacji między prawem a faktami, hermeneutyczne rozumienie prawa, zastosowanie narzędzi takich jak fikcjonalizm czy odwołanie się do metafizycznych relacji takich jak superweniencja czy ugruntowanie. Autorka w tym kontekście zwraca uwagę na swoisty paradoks. Z jednej strony, myśl kelsenowska uznawana jest za anachroniczną, ale z drugiej strony odgrywa ogromną rolę tak w dydaktyce akademickiej jak i w rozumowaniach wielu polskich (i nie tylko) sędziów. Zdaniem Autorki, ów paradoks można wyjaśnić w ten sposób, że Hans Kelsen intuicyjnie uchwycił naturę prawa, jego normatywność, hierarchiczność czy dynamiczność jednocześnie nie dysponował narzędziami analizy, które pozwoliłyby mu w pełni swoje myśli uporządkować i uspojnić.

Podstawową myślą jaką kierowała się Autorka pisząc książkę była teza, że Hans Kelsen choć w jego czasach nie mógł znać ustaleń z zakresu metafizyki prawa, to jednak intuicyjnie uchwycił kluczowe aspekty normatywności prawa. W *Czystej teorii prawa* Hans Kelsen identyfikował strukturę myślenia prawniczego. Gdy do tej identyfikacji doloży się zaawansowane narzędzia filozoficzne to być może taka reinterpretacja ujawni nowe możliwości *Czystej teorii prawa*. Do tych narzędzi zalicza relacje metafizyczne, hermeneutykę oraz fikcjonalizm.

W pierwszym rzędzie, Autorka koncentruje swoją uwagę na fikcyjnym charakterze normy. Takie podejście pozwoliło Autorce wyciągnąć interesujące wnioski. Po pierwsze, odwołując się do teorii fikcji Hansa Vaihingera, Autorka wskazała, że rozdział między bytem a powinnością oraz między prawem a moralnością ma charakter fikcyjny w tym sensie, że prawo istniejące w oderwaniu od swojego kontekstu społecznego, psychologicznego, etycznego pozbawione jest znaczenia i racji bytu. Prawo bez relacji do innych bytów może służyć jedynie zrozumieniu go w jego czystej postaci tak, jak bada się próbki wody w laboratorium. Funkcja fikcji u Hansa Kelsena zdaniem Autorki polega na stworzeniu laboratoryjnych warunków, które umożliwiają oddzielenie „czystych” elementów normatywnych od „obcych” elementów obecnych w świecie faktów. Dzięki kategorii

fikcji możliwe staje się zrozumienie zjawiska normatywności w prawie, które choć odrębne, pozostaje ze sferą faktów powiązane. Jednocześnie owo abstrakcyjne ujęcie prawa, podobnie jak model naukowy pozwala na adekwatniejszą analizę badanych zjawisk. Taki model umożliwia sformułowanie jasnej definicji prawa. Oczywiście tak ujmowane funkcje spełniała swoją rolę w nauce prawa, ale po wypełnieniu tej funkcji powinny zostać odrzucone, bowiem służą ważnej czynności intelektualnej, ale nie jedynej tj. służy rozumieniu zjawisk prawnych. W tym kontekście *Ogólna teoria norm* argumentuje Autorka może być odczytana jako teoria opisująca sposób, w jaki prawnicy rozumieją prawo w swojej czystej postaci. Następnie po etapie rozumienia istoty prawa prawo może być ujmowane w kontekście społecznym np. w świetle tzw. miękkiego pozytywizmu.

Innym obszarem badań poddanym przez dr Monikę Zalewską eksploracji jest analiza relacji jaka zachodzi między sferą bytu a sferą powinności dokonywana z punktu widzenia normatywnego. A dokładnie chodzi tu o pytanie jak rozumieć kelsenowską tezę o separacji bytu (Sein) i powinności (Sollen). Całkowita separacja tych sfer nie się możliwa. A zatem chodziłoby o to, by zachować fundamentalne założenia o ich rozdzielnosci, ale z drugiej strony umożliwić ich epistemiczne powiązanie. Wychodząc od tego dylematu, Autorka koncentruje swoją uwagę na superweniencji i ugruntowaniu, które jak wiadomo traktuje się jako swoisty pomost między sferą faktów a sferą norm. Ponieważ pozytywizm prawniczy, koncentruje się na prawie jako fakcie społecznym i dostrzega potencjał wyjaśniający w relacjach redukcji i ugruntowania, to zdaniem Autorki, do koncepcji Hansa Kelsena podziału sfery bytu i powinności bardziej adekwatną wydaje się być superweniencja, pozwalająca zachować niezależność sfery normatywnej, ale jednocześnie umożliwiającą utrzymanie jej logicznego powiązania ze światem faktów. W tym zakresie Autorka posiłkuje się strategią Davida Chalmersa.

Podsumowując, dr Monika Zalewska uważa, że po pierwsze, fikcyjny charakter normy podstawowej umożliwia nowe zrozumienie normatywności prawa i autonomii nauk prawnych, po drugie, relacja między bytem a powinnością ma charakter dynamiczny, zaś do jej analiz najbardziej adekwatna jest relacja superweniencji. Wreszcie po trzecie, takie ujęcie normy podstawowej i relacji między bytem a powinnością pozwala na interpretację dynamiczną *Ogólnej teorii norm* a co w konsekwencji pozwala przywrócić teorię Hansa Kelsena do współczesnego dyskursu prawniczego.

Realizacja tego założenia była możliwa przez przyjęcie rozróżnienia interpretacji zaproponowanego przez W. Stegmüllera na interpretację statyczną i dynamiczną. Interpretacja statyczna koncentruje się na odtworzeniu myśli autora, czyli w tym przypadku Hansa Kelsena, w ich pierwotnym kontekście. Natomiast interpretacja dynamiczna polega na nowym przemyśleniu teorii Hansa Kelsena w świetle współczesnych koncepcji fikcjonalizmu oraz superweniencji. Uniwersalność superweniencji jako relacji, polega na tym, że sprawdza się tam, gdzie istnieją dwa odrębne zjawiska, ale silnie współzależne od siebie. Superweniencja pozwala na złagodzenie

paradoksu, który powstaje wtedy, gdy dostrzegamy odrębność zjawisk, stanów rzeczy, a jednocześnie nie sposób zaprzeczyć istnieniu silnym zależnościom między dwoma różnymi zjawiskami.

Dynamiczny charakter tego podejścia wyraża się w tym, że reinterpretacja klasycznej teorii prawa nie może polegać na jej odrzuceniu ani na bezrefleksyjnej aplikacji do nowych trendów, lecz na takiej jej reinterpretacji, która umożliwi odczytanie na nowo możliwości jakie kryją się w *Ogólnej teorii norm*. W tym kontekście Autorka nie uznaje takiej interpretacji czystej teorii prawa, która sprowadza ją do pozytywizmu prawniczego czy realizmu prawniczego, ale proponuje inny paradygmat oparty na wspomnianym fikcjonalizmie i relacji superweniencji. Zdaniem dr Moniki Zalewskiej, fikcjonalizm stanowi użyteczne narzędzie metodologiczne pozwalające ujmować normę podstawową nie jako ontologiczny byt, lecz jako fikcyjny heurystyczny punkt odniesienia, konieczny dla budowy spójnego systemu prawa. Natomiast koncepcja superweniencji daje nowe możliwości opisu relacji między światem faktów a światem norm, a który nie narusza zasady rozdziału, przy czym umożliwia elastyczne i precyzyjne modelowanie tej relacji. Wreszcie zdaniem Autorki, jej podejście dynamiczne do *Ogólnej teorii norm* jest wierne kelsenowskim intuicjom i metodologicznym rygorom, a jednocześnie pozwala ująć je, zdaniem Autorki w innym, lepszym świetle.

Z punktu widzenia ustaleń Autorki, powyższa interpretacja Hansa Kelsena zyskała nowe oblicze: co prawda kategoria powinności jest traktowana jako podstawowa dla uchwycenia istoty prawa, ale nie stoi w sprzeczności z analizą prawa jako faktu społecznego. Zastosowanie narzędzia superweniencji jako narzędzia interpretacyjnego potwierdziło, że to relacja superweniencji najlepiej oddaje powiązania między bytem a powinnością w ujęciu Hansa Kelsena. Superweniencja wskazała na ukryte struktury oraz milczące założenia – w tym zasadę równości (fairness), która ukazuje się jako fundament porządku normatywnego. Superweniencja wyjaśniła również ów dylemat jaki wiąże się z relacją między obowiązywaniem a skutecznością ujęciu zaproponowanym przez H. Kelsena.

Zaś co do fikcyjnego charakteru normy podstawowej, to jak argumentuje Autorka, fikcyjność normy podstawowej nie jest przeszkodą niemożliwą do przezwyciężenia, a jest podstawą do zrozumienia spójności całego systemu. Co więcej, zdaniem Autorki tak rozumiana norma podstawowa potwierdza jej status metodologiczny. Norma podstawowa, traktowana jako fikcja pozwala prawnikowi myśleć o prawie w sposób bardziej refleksyjny niż ten, który proponuje klasyczny pozytywizm prawniczy.

2.3. Uwagi szczegółowe

Swoje uwagi szczegółowe kieruję w stronę monografii przekazanej mi do recenzji, aczkolwiek doceniam również wcześniejszą monografię dr. M. Zalewskiej zat. *Problem zarachowania w normatywizmie Hansa Kelsena* Seria Jurysprudencja 1/2014, Wydawnictwo

Uniwersytetu Łódzkiego s.222. Uwagi jakie tutaj poczynię mają charakter komentatorski a niekiedy polemiczny.

1. Książka składa się z Wprowadzenia oraz 8 rozdziałów, przy czym ostatni z nich zawiera konkluzje.
2. Pierwszy rozdział pracy poświęcony został zmianom jakie poczynił Hans Kelsen w definicji normy i jej struktury. Drugi rozdział zawiera omówienie konsekwencji przyjęcia takiego a nie innego rozumienia normy. Rozdziały od trzeciego do siódmego dają czytelnikowi ogłód co do tego, na czym polega dynamiczne podejście do czystej teorii norm. Główną osią dyskusji w wyżej wspomnianych rozdziałach jest pytanie o fikcyjny charakter normy i normy podstawowej w ujęciu zaproponowanym przez Hansa Vaihingera.
3. Jak argumentuje dr Monika Zalewska, w 4 rozdziale zarówno normatywizm kelsenowski jaki teza o separacji zawiera fikcyjny element. Ta konstatacja doprowadziła ją do myśli, iż dynamiczna interpretacja wywodzi się w większym stopniu z hermeneutycznego paradygmatu aniżeli z paradygmatu pozytywistycznego (s.10).
4. Rozdział 5 zawiera omówienie teorii superweniencji w propozycji D.J. Chalmersa, następnie na przykładzie tzw. granicznych sytuacji aplikacji prawa, tworzenia prawa oraz jego obowiązywania Autorka argumentuje na rzecz istnienia związku między Is i Ought (Bytem a Powinnością), podobnie między obowiązywaniem prawa jego efektywnością a normą podstawową (rozdział 7).
5. Rozdział ósmy zawiera konkluzje oraz próbę połączenia fikcjonalizmu, (który należy wiązać z epistemologią) z superweniencją dotyczącą łączenia bytów o odmiennej ontologii.
6. Warto zwrócić uwagę, że brakuje w książce głębszego odniesienia do zwrotu językowego. Powstaje pytanie, czy Hans Kelsen się tym nie zajmował czy też nie przywiązywał do owego zwrotu większej wagi?
7. Ogólna teoria norm opublikowana została dopiero po śmierci Hansa Kelsena, w 1979 roku, a i sama kompozycja książki nie ułatwia zadania czytelnikowi. Warto zatem postawić pytanie, czy eklektyczność *Ogólnej Teorii Norm* jest jej wadą czy zaletą. Mam wrażenie, że O. Weinberger oraz St. Paulson mają odmienne zdanie aniżeli dr Monika Zalewska.
8. Swoje podejście nazywa dr Monika Zalewska dynamicznym bowiem nie jest rekonstrukcją a reinterpretacją dokonaną przy pomocy użycia narzędzi spoza czystej teorii prawa. Powstaje pytanie czy sięgnięcie do superweniencji i fikcjonalizmu nadaje interpretacji jej charakteru dynamicznego? Może jest po prostu odmiennym spojrzeniem na dorobek autora *Czystej Teorii Prawa*?
9. Jak wiadomo Autorka podtrzymuje podstawową dystynkcję metodologiczną jaką jest separacja Bycia i Powinności, ale powstaje pytanie czy superweniencja temu stanowisku nie przeczy? Innymi słowy, czy to jest jeszcze czysta teoria prawa czy jednak nowa teoria normatywności prawa. Mówiąc metaforycznie, czy owa dynamiczność nie zaszkodziła czystości?

10. Tytuł jest nieco mylący, bo sugeruje dynamiczne podejście do książki a nie do treści, poglądów zawartych w książce. Zatem adekwatniejszym byłby tytuł: *Dynamiczna Interpretacja Hansa Kelsena tezy o separacji bytu i powinności oraz normy podstawowej*.

11. Głównym zadaniem jakie sobie postawiła Autorka była interpretacja *Ogólnej Teorii Norm* w duchu czystej teorii prawa. Dwa problemy pojawiły się w trakcie prowadzonych badań. Po pierwsze czy *Ogólna Teoria Norm* może być odczytywana w duchu czystej teorii prawa. Po drugie, słabość tezy o separacji Bytu i Powinności. Zdaniem dr Moniki Zalewskiej odpowiedź na te dwa pytania jest możliwa poprzez wskazanie fikcyjnego charakteru normy oraz normy podstawowej, zaś rozdział między Bytem a Powinnością da się usunąć przez superweniencję. Co więcej nie zachodzi zdaniem Autorki kontradycja między fikcjonalizmem a superweniencją (rozdział 8). Dr Monika Zalewska argumentuje, że podstawą jest rozróżnienie między ontologicznym i epistemologicznym wymiarem rozdziału między Bytem a Powinnością. Epistemologiczna perspektywa zawiera fikcjonalizm zaś ontologiczna zawiera superweniencję. Fikcjonalizm pozwala ująć nam Byt i Powinność (normę, prawo) jako fikcyjne terminy jako takie. Kiedy prawnik poznaje prawo jako takie to przyjmuje, że jest ono odseparowane od faktów. Ponieważ na poziomie ontologii są relacje zachodzące między tymi dwoma sferami zaś fikcja czystości prawa funkcjonuje tylko jako generalny na poziomie epistemicznym a nie ontologicznym. A relacja między Bytem a Powinnością ma miejsce na poziomie ontologicznym np. w sytuacjach granicznych takich jakie mają miejsce w stosowaniu czy tworzeniu prawa. W oparciu o tą fikcję, prawo może być poznawane jako normatywne zjawisko. Po ustanowieniu normy jako odrębne normatywne zjawisko przez zastosowanie metodologii na poziomie epistemicznym prawo przejawia swoją fundamentalną naturę. Kiedy ta fundamentalność Prawa jest ustanowiona na poziomie ontologicznym graniczne sytuacje pokazują, że istnieje ów związek między prawem a faktami. Te związki są definiowane w kategoriach naturalnej superweniencji. To właśnie fikcyjny charakter normy oraz normy podstawowej oraz superweniencja pozwala zachować trzon metodologii kelsenowskiej z okresu czystej teorii prawa tj. Rozdział Bytu od Powinności. Ale coś za coś. Otóż powstaje pytanie czy nie jest to odejście od neokantyzmu w kierunku fikcjonalizmu a zatem odejście od rdzenia filozoficznego czystej teorii prawa?

12. Fikcjonalizm w ujęciu H. Vaihinger'a powstał w latach 30 ubiegłego wieku. Czy Hans Kelsen nie znał tego podejścia do świata możliwego, a może znał, ale go nie cenił? Nadto, trudno mówić o współczesnej koncepcji, skoro fikcjonalizm niedługo będzie miał 100 lat. Przypomnę, że fikcjonalizm to pogląd filozoficzny głoszony przez H. Vaihinger'a w początkach XX w., utrzymujący, że wszelkie abstrakcje, teorie, pojęcia (takie jak duch czy wolność) są fikcją; są to jednak fikcje użyteczne, pozwalają bowiem człowiekowi na orientację w świecie, trzeba więc postępować tak, jak gdyby te fikcje rzeczywiście istniały; ich tworzenie jest głównym zadaniem nauki.

13. *Ogólna Teoria Norm* jest projektem niedokończonym i niekoherentnym. Zatem powstaje pytanie: jak formułować tak daleko posunięte wnioski, skoro mamy do czynienia z dziełem niespójnym (przynajmniej w opinii St. Paulsona).

14. W książce brakuje odniesienia do pionierskiej pracy w polskim prawoznawstwie jaką jest artykuł z 1938 r. A. Mycielskiego, *Fikcjonalizm w prawie i nauce prawa*. Skład Główny Księgarnia J. Zawadzkiego.

15. Problem z superweniencją polega również na tym, że jej słabość przenosi się na jej zastosowanie do tezy o separacji Bytu i Powinności. Słabości superweniencji doszukuje się w jej symetryczności a przede wszystkim w jej trywialności, a co zmuszałoby do przyznania, iż jest ona relacją metafizycznie nieistotną. Trywialność zawarta jest w twierdzeniu, że własności jednego rodzaju muszą być w pewien sposób współzmiennie z własnościami innego rodzaju np. parowanie wody w czajniku superweniuje na podgrzewaniu wody na kuchence. Czy aby ta trywialność nie przenosi się na relację Bytu do Powinności?

16. W książce brakuje odróżniania superweniencji w wariancie słabym, mocnym i globalnym.

17. Problem z superweniencją polega również na tym, że wyrażenia referencjalne np. zdania niosą z sobą zobowiązania ontologiczne do jakichś bytów np. zdania, które coś głosi o normie. Kłopotu tego rodzaju można uniknąć, traktując te zdania jako zdania akceptowane w ramach jakiejś gry w udawanie. Gra ta charakteryzuje się tym, że jest aktywnością regulowaną i polega na tym, że zamiast akceptowania realnego istnienia jakiś bytów (normy), udaje się istnienie owych bytów. Dzięki udawaniu albo presuponowaniu istnienia odpowiednich obiektów zdania mogą być ujmowane jako zdania prawdziwe w ramach odpowiedniej gry w udawanie. Prawdziwość zdań w ramach odpowiedniej gry w udawanie nie zmusza do przyjęcia istnienia realnych bytów. W związku z tym, zdanie jest prawdziwe wtedy, gdy zdanie jest fikcjonalnie prawdziwe w ramach odpowiedniej gry w udawanie. Ale cały czas mówimy o świecie udawanym, w którym to norma jest również jest udawana. Czy o taki możliwy świat nam chodzi?

18. Superweniencja z pewnością jest relacją przechodnią. Gdy A superweniuje na B a B superweniuje na C, to A superweniuje na C. Odwołując się do przykładu smakowania potrawy powiemy, że (wrażenia kulinarne/ smakowe) superweniuje na układzie składników potrawy, układ składników potrawy superweniuje na układzie związków chemicznych zawartych w składnikach potrawy, więc smakowana potrawa superweniuje na związkach chemicznych zawartych w składnikach potrawy. Czy taką samą przechodniość można zastosować na superweniencję między normą i faktem a np. umysłem i powiedziec, że norma superweniuje na myśli?

19. Dr Monika Zalewska tak w autoreferacie jak i w książce odwołuje się do wyróżnienia interpretacji na dynamiczną i statyczną w ujęciu W. Stegmullera, ale w bibliografii ani w indeksie ten badacz nie został wskazany.

3. Znaczący wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne. Podsumowanie

Podsumowując, znaczący wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne dr Moniki Zalewskiej jako wytrawnej znawczyny dorobku naukowego Hansa Kelsena upatruję po pierwsze, w nowej interpretacji normatywności prawa poprzez zastosowanie narzędzi takich jak fikcjonalizm, superweniencja czy ugruntowanie. To pozwoliło jej na zaproponowanie nowego spojrzenia na relację między faktami a normami. Po drugie, na trafnym spostrzeżeniu, że ścisłą separację bytu i powinności proponowaną przez Hansa Kelsena należy ujmować jest narzędzie analizy istoty prawa a nie jego relacji z rzeczywistością. Owa czysta teoria prawa to niczym inne jak swoisty eksperyment pozwalający oddzielenie „czystych” elementów normatywnych od „obcych” elementów obecnych w świecie faktów. Podobnie jak w modelowaniu rzeczywistości społecznej w nauce pozwala na adekwatniejszą analizę badanych zjawisk. Oczywiście tak ujmowany model (czysta powinność) po wypełnieniu tej funkcji powinien zostać odrzucony, bowiem służy czynności intelektualnej a nie rozumieniu zjawisk prawnych. Po trzecie, przeprowadziła wyczerpującą analizę zachowania u Hansa Kelsena (imputation), który to wskazywał w ten sposób jak prawo wiąże określony fakt z konsekwencją (sankcją), tworząc normę "jeżeli jest A (fakt), to powinno być B (sankcja)", ujmowana jako formalna operacja powiązania stanu faktycznego z normą, będąc podstawą dla modelu sądowego stosowania prawa.

4.1. Publikacje naukowe

4.1.1. Monografie naukowe

Dr Monika Zalewska opublikowała dwie monografie naukowe: *A Dynamic Approach to Hans Kelsen's General Theory of Norms*, Hart 2024 r. oraz *Problem zachowania w normatywizmie Hansa Kelsena* Seria Jurysprudencja 1/2014, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego s.222.

4.1.2. Publikacje naukowe zamieszczone jako rozdziały w książkach

18 opublikowanych rozdziałów w monografiach naukowych

4.1.3. Publikacje naukowe zamieszczone w czasopismach naukowych

3 artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych

4.1.4. Inne formy aktywności naukowej

4.1.4.1. Kierowanie krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich badaniach

Kierownik projektu: NCN MINIATURA 2 2018/02/X/HS5/02920 zat.: *Umocowanie w prawie w "Ogólnej teorii norm" Hansa Kelsena z perspektywy horyzontalnej i wertykalnej* (2019).

Kierownik projektu: 2021-2026 NCN OPUS 41 2021/41/B/HS5/01174 zat.: *Dynamiczna interpretacja czystej teorii prawa Hansa Kelsena. Jak prawnicy rozumieją prawo.*

Wykonawca: OPUS (2013-2014) 2013/09/B/HS5/02529. Tytuł: *Metafora jako mechanizm rozumienia języka prawnego i prawniczego oraz doświadczenie prawa na przykładzie polskiego języka prawnego i prawniczego*. Kierownik: prof. Sylwia Wojtczak.

OPUS (2016-2020) 2015/17/BHS5/00495. Tytuł: Wpływ heurystyk na działalność orzeczniczą sądów w ujęciu behawioralnej ekonomicznej analizy prawa. Kierownik: prof. M. Golecki.

4.1.4.2. Wygłoszenie referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach

Dr Monika Zalewska wygłaszała referaty na licznych międzynarodowych i krajowych konferencjach.

Rok 2024.

1. Międzynarodowy Kongres IVR Seul: dwa referaty: *Hans Kelsen contra Carl Schmitt – the case of political change in Poland in the years 2015-2024* (Workshop: Legal Philosophy and Legal Practice, organizatorzy: Julieta Rabanos and Bojan Spaić), *Ontological Dualism as a Fiction in Kelsen's Pure Theory of Law and unified Ontology of Legal Positivism* (Workshop: Metaphysics in Legal Theory, organizatorzy: Zuzanna Krzykalska, Pedro Caballero Elbresci).
2. 16th CEE Forum Sarajewo, referat: *Hans Kelsen, the Ideology-Free Theory of Law and the Theory of Democracy*.
3. Kongres Polskiej Sekcji IVR, UMCS Lublin dwa referaty: *Skuteczność, obowiązywanie i superweniencja w normatywizmie Hansa Kelsena* oraz *Przyszłe pokolenia a orzecznictwo międzynarodowych trybunałów w sprawach z zakresu ochrony wód*.
4. CEENJ Belgrad, referat: *Four Paradigms of Kelsenism*.

Rok 2023

5. Law and Cognitive Science Conference, konferencja organizowana przez Uniwersytet Jagielloński w dniach 26-28 lipca, referat: *Basic Norm and Fictionalism in Hans Kelsen's General Theory of Norms*.
6. IVRJ East Meets West, Chiba, Japonia. referat: *Universality of Hans Kelsen's Pure Theory of Law*".

Rok 2022

7. Warszawa (UNESCO, Polska Akademia Nauk) *Ecohydrology for Water Security. 5th International Symposium of Healthy Rivers and Sustainable Water Resources Management*, referat: *Law and Challenges of Sustainability*.
8. Międzynarodowy Kongres IVR 2022 Bukareszt Rumunia 3-8 lipca 2022, referat na *Special Workshop: Separation Thesis of Law and Morals* (organizatorzy: Gonzalo Villa Rosas, J.J. Moreso). Referat: *'Does Separation of Law and Morals Contain a Fiction?'*
9. Kongres Teorii i Filozofii Prawa IVR Katowice 28-30 września. Wystąpienie z Agatą Dąbrowską na panelu 'Analityczna teoria prawa', referat: *Hans Kelsen, autonomia i heteronomia prawa*.

Rok 2021

10. Alicante Spain ILLA wraz z Carstenem Heidemannem referat: *Grundnorm and Grounding*.

Rok 2020

11. IVR JAPAN (online), referat: *Is supervenience the link between is and ought in Hans Kelsen's pure theory?*

Rok 2019

12. Światowy Kongres IVR LUCERNA, referat: *Legal Competence and the act of will in Hans Kelsen's general theory of norms*.

Rok 2018

13. Warszawa Naczelny Sąd Administracyjny, *Challenges of Law in the Context of Sustainable Development and Global Change. Public Law Perspective* referat: *John Rawls's Theory of Justice and a new Approach to Environmental Law*.

14. Kyoto Japan, IVRJ referat: *Does Hans Kelsen's Pure Theory of Law Support the Rule of Law and Democracy?*

15. IVR Freiburg, referat: *The Final Reformulation of Hans Kelsen's Theory of Law and the Project of Legal Science*.

Rok 2017

16. UNESCO, Paris: *Knowledge Forum on Water security and climate change*: referat: *Impact of democracy rules on water efficiency in international water law*.

17. IVR Lisbon, referat: *Kelsen's rejection of logic and its impact on his legal project*, Truth and referat: *Objectivity, Basic Norm and General Theory of Norms*.

Rok 2015

18. IVR WASHINGTON DC, referat: *Cognitive Theory of Metaphor and Jerzy Wróblewski's Concept of Legal Interpretation*.

19. CEE SOFIA, referat z Anną Kalisz: *Hans Kelsen in Multicentric (Legal) World*.

Rok 2014

20. ECAP Bucharest, referat: *The Metaphorical Aspect of Hans Kelsen's Pure Theory*.

21. CEE ZAGRZEB referat: *Two Approaches to the Methodology of Legal Theory: Hans Kelsen and Jerzy Wróblewski*.

Rok 2013

RULES 2013 Kraków: referat: *Gunman Situation Vicious Circle and Pure Theory of Law*.

4.1.4.3. Dr Monika Zalewska była stażystką w następujących placówkach badawczych.

a. 2 maj-30 lipiec 2017 - staż w IHP UNESCO praca nad projektem wpływu demokracji na poziom świadomości konieczności ochrony wód, koordynator Youssef Filali Meknassi.

b. 15 maj-15 czerwiec 2018 - pobyt badawczy w Instytucie Hansa Kelsena w Wiedniu połączony z dwoma wystąpieniami.

c. 22 październik-4 listopad 2022 - staż badawczy na Uniwersytecie Glasgow, tytuł projektu „Grounding in Hans Kelsen's Pure Theory of Law”, koordynator: George Pavlakos.

4.1.4.4. Dr Monika Zalewska była też zapraszana do wygłoszenia referatów

Czerwiec 2025, Edinburgh Legal Theory Festival, Methodology in General Jurisprudence Workshop: referat: *Understanding the Basic Norm*.

Wrzesień 2023, Zjazd Młodych w Chęcinach 'Biorąc prawa podstawowe na poważnie' zorganizowanego przez Uniwersytet Warszawski. referat: *Normatywizm Hansa Kelsena a prawa podstawowe*.

Wrzesień 2021, Wiedeń, Vienna Merkl-Symposion 2021 (zum 50. Todestag), am 24. September 2021 in der Böhmischen Hofkanzlei referat; Netzwerk *statt Stufenbau?*

Wrzesień 2021, IUC Dubrownik 2nd Italian-Slavic Legal Theory Seminar

Maj 2021, JURIS North Hans Kelsen Roundtable: referat: *Fictionalism in Hans Kelsen's General Theory of Norms*.

Grudzień 2020, Lizbona, referat: *Supervenience as the link between law and facts in Kelsen's theory of norms*.

Czerwiec 2018, Wiedeń: Parlamente und Verfassung in Polen und Osterreich(University of Vienna, Hans Kelsen Institute I Polish Academy of Science, Centre of Science in Vienna). Wykład: *Die Rezeption Kelsens in Polen. Zum 100 Geburtstag von prof. Kazimierz Opalek*.

Maj 2017, University of Vienna. Referat: *Polish Doctrine on the relation between law and facts*.

5. Konkluzja

Zagadnienia jakie podejmowała w swej pracy badawczej dr Monika Zalewska są interesujące oraz inspirujące tak z perspektywy stosowania prawa jak i teorii prawa. Zaś monografia przedstawiona mi do recenzji zawiera wiele interesujących wątków, które stanowią swego rodzaju podsumowanie wieloletnich zainteresowań badawczych Autorki dokonania naukowymi Hansa Kelsena. W konkluzji stwierdzam, że przedstawiona przez doktor Monikę Zalewską monografia naukowa spełnia wymogi określone w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Jednocześnie dr Monika Zalewska posiada doświadczenie w pracy w zespołach badawczych, realizującymi projekty finansowane w drodze konkursów krajowych, odbyła staże naukowe i prowadziła prace naukowe w zagranicznych instytucjach naukowych światła wyżej przedstawionych uwag, iż monografia naukowa oraz inny dorobek naukowy dr Moniki Zalewskiej, spełnia wymagania wskazane w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, wnioskuję o dopuszczenie doktor Monikę Zalewską do dalszych stadiów przewodu habilitacyjnego.